

Ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als monument van het graf en grafteken Quitmann in Zaventem (Zaventem)

DE VLAAMSE MINISTER VAN FINANCIEN EN BEGROTING, WONEN EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot delegatie van beslissingsbevoegdheden aan de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 2 oktober 2019 bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 8, §1, 2°;

Gelet op het advies van het college van burgemeester en schepenen van Zaventem, gegeven op 28 mei 2019, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de departementen of agentschappen van de Vlaamse overheid, bevoegd voor ruimtelijke ordening, woonbeleid en onroerend erfgoed, leefmilieu, natuur en energie, mobiliteit en openbare werken, landbouw en visserij, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Gelet op het advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, gegeven op 4 juli 2019, waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van het graf en grafteken Quitmann aantoonst;

Overwegende dat het graf en grafteken Quitmann van algemeen belang is omwille van de historische, artistieke, culturele en archeologische waarde;

Overwegende dat het graf en grafteken Quitmann als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Representatief voorbeeld van een grafteken opgetrokken door de industriële burgerij bij het begin van de 20ste eeuw, meer bepaald door de leerlooiersfamilie Quitmann, eigenaars van de leerlooierij 'Tanneries et Maroquinerie Belges' in Zaventem. Het monumentaal grafteken getuigt van de aanwezigheid van de familie Quitmann in Zaventem en hun betekenis voor de industriële ontplooiing van de regio.

Samen met de andere graftekens van de leerlooiersfamilies Feldheim en Coppin-Van Geetsom op dezelfde begraafplaats, vormt het grafteken Quitmann een uitzonderlijke historische en visuele contextwaarde die aan het belang van de industriële families en de leerlooierij omstreeks 1900 in de regio herinnert.

De plaatsing van het grafteken Quitmann veroorzaakte een rel in de lokale pers wat getuigt van spanningen in de 19de-eeuwse standenmaatschappij, met name tussen de burgerij en de arbeiders.

De lichamen van Hermann Quitmann en zijn echtgenote Johanna Posselt, Charles Quitmann en zijn echtgenote Sophie Coulon en Alex Feldheim en zijn echtgenote Caroline-Amelie Quitmann bleven voor zover bekend in het graf bewaard.

Overwegende dat het graf en grafteken Quitmann als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Uitzonderlijk kwalitatief uitgevoerd tempelvormig neoclassicistisch grafteken in een combinatie van natuursteen en roze graniet (zuilen en de sokkel). Het gebruik van graniet voor architecturale details getuigt van het groeiend belang van het materiaal omstreeks 1900. Het tempelstructuur werd duidelijk vorm gegeven voor de plaatsing van het natuurstenen beeld 'het arbeidersgezin' van A. Allar en is daardoor een representatief voorbeeld van de ensemblewaarde in de funeraire kunst;

Overwegende dat het graf en grafteken Quitmann als monument artistieke waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het natuurstenen beeld van 'de arbeidersfamilie' naar ontwerp van de Franse beeldhouwer André Allar is een uitzonderlijk levensgroot driedimensionaal werk dat representatief is voor het eclectische oeuvre van deze 19de-eeuwse kunstenaar. Allar werd reeds tijdens zijn leven zeer gewaardeerd. Hij werd bekroond met de Prix de Rome en de Franse staat kocht meerdere van zijn werken aan. Hij werkte daarnaast mee aan tal van architecturale projecten. Voor zover bekend is dit het enige beeld van André Allar in België;

Overwegende dat het graf en grafteken Quitmann als monument culturele waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De locatie van het grafteken aan de ingang van de begraafplaats op een zeer prominente plek met de voorzijde gericht naar de ingang en het bijzonder groot formaat zijn een uitzonderlijk expliciet voorbeeld van de 19de-eeuwse industriële burgerij die zijn maatschappelijk aanzien wil tonen met het familiegraf op de begraafplaats.

De epigrafie op de hardstenen sokkel is een representatief voorbeeld van het belang dat een 19de-eeuwse burgerlijke familie, hier Quitmann stelde in familieafstamming, titels en familieverbanden, ook met andere leerlooiersfamilies als de Feldheims.

Het beeld door André Allar getuigt van de Franse smaak van de Belgische burgerij omstreeks 1900 en hoe zij haar smaak ontwikkelde op zowel de Belgische als de Franse salons.

De rouwkrans uit 1925 getuigt van het lang voort leven van de kennis van de funeraire symboliek bij de burgerij;

Overwegende dat het graf en grafteken Quitmann als monument archeologische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De lichamen van Hermann Quitmann en zijn echtgenote Johanna Posselt, Charles Quitmann en zijn echtgenote Sophie Coulon en Alex Feldheim en zijn echtgenote Caroline-Amelie Quitmann bleven voor zover bekend in het graf bewaard. Menselijke resten in een duidelijk omschreven funeraire context zijn archeologisch belangrijk omdat bekend is wie zij waren, tot welke sociale laag ze behoren, wanneer ze stierven, enzovoort. Zelfs voor de 19de en 20ste eeuw blijven skeletresten belangrijke onafhankelijke tot stand gekomen informatiebronnen die de geschreven archiefbronnen kunnen toetsen, aanvullen en nuanceren. Over grafrituelen en grafgiften werd weinig informatie overgeleverd in eigentijdse bronnen. Grafinhouden en skeletresten zijn dan ook belangrijk om de visie op leven en dood, de funeraire cultuur, levensverwachting, ziekte, biologische kenmerken, ... te onderzoeken,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen voorlopig beschermd als monument:

het graf en grafteken Quitmann, Kerkhofstraat 67 in Zaventem, bekend ten kadaster: Zaventem, 1ste afdeling, sectie A, perceelnummers 220D (deel)

De voorlopig beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de voorlopig beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° artistieke waarde;
- 4° culturele waarde;
- 5° archeologische waarde.

De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

- 1° Het neoclassicistische tempelvormige grafteken is opgetrokken aan de ingang van de begraafplaats. De tempel in witte natuursteen met zuilen in roze graniet steunt op een hardstenen basis. De tempel ligt in een met geschoren taxus beplante graftuin. Een hardstenen bodemplaat dekt het graf af. De plaat gaat over in een plint. Vier treden geven toegang tot de open tempel.
Het fronton wordt aan de voorzijde gedragen door twee zuilen in roze graniet, uitlopend op natuurstenen ionische kapitelen. In de architraaf aan de voorzijde staat het opschrift "Familie Quitmann" terwijl de architraven aan de zijkanten getrapd zijn. Een tandlijst boordt de architraven bovenaan af. Het fronton is rijk vormgegeven met eierlijsten. Centraal staat een krans van laurierbladeren en eikenbladeren met een lint aan elkaar verbonden. Het dak is met zink belegd.
Langs de zijkant is het dak afgewerkt met een eierlijst en een stenen kroonlijst. De natuurstenen achterwand springt licht uit ten opzichte van de voorgevel waardoor aan de zijkant een pilasterstructuur ontstaat. Onderaan loopt de wand uit op voluten. De voluten zijn bovenaan versierd met acanthusbladeren. De achterwand vormt een gesloten portiek, links en rechts afgeboord met platte pilasters uitlopend op composiet kapitelen. Een cassettenplafond overdekt de open structuur.
- 2° In de tempel staat een natuurstenen beeld op een roze granieten sokkel. De sokkel bestaat uit een plint afgewerkt met een gecombineerde lijst en verjongende bovenbouw. Het eclectische beeld is links onder gesigneerd A. Allar. Het beeld stelt een gesluerde vrouw voor met een klassieke toga aan en gezeten op een krukje. Rechts achter haar staat een mannelijke arbeider gekleed in een broek, hemd, werkkleed en op blote voeten. Hij houdt een tang in de rechter hand en een staf in de linker. Zijn linker been steunt op een steen. De rechter arm van de vrouw rust op zijn geplooid been. Ze houdt wellicht een munt vast. Rechts van de vrouw staat een kind op blote voeten. Het is naar de vrouw gekeerd en drinkt uit een beker. Het kind draagt een klassiek gedrapeerd gewaad met ontblote linker schouder.
In de sokkel staat de epigrafië ingekapt. Aan de voorzijde staat het inschrift: "Jean Hermann Quitmann/ chevalier de l'ordre de Léopold/ 1831-1918/ Mme H. Quitmann geb Johanna Posselt/ née à Heidelberg le 23 avril 1835/ et décédée à Berne le 16 septembre 1906/ Guillaume Ernest Quitmann/ né à Saventhem le 6 juillet 1870/ et y décédé le 16 decembre 1871".
Aan de linker zijde staat: "Madame Alex Feldheim/ née Caroline-Amelie Quitmann/ née à Bruxelles le 16 octobre 1863/ décédée à Saint-Josse-Ten Noode le 8 novembre 1924./ + monsieur Alex Feldheim/ veuf de Dame Caroline-Amelie Quitmann/ President du conseil d'administration des Tannerie et/ maroquinerie Belges – Officier de L'ordre de Léopold/ 25-1-1854 – 21-10-1933/ Ernest Feldheim/ né à Saventhem le 3 mai 1882/ décédé à Uccle le 24 avril 1930/ + Madame Charles Feldheim/ née Berthe Antoinette Marie Ghysels/ née à Saint-Josse-Ten-Noode le 5 octobre 1900/ décécée à Schaerbeek le 7 avril 1936". Voor de epigrafië ligt een metalen rouwkrans bestaande uit onder andere gebladerte, rozen, chrysanten en vergeet-mij-nietjes. Op het gestrikte lint staat

het opschrift: "Rosa e Guila Neli – Anniversario della loro cora Amelie 8 novembre 1925".

Op de rechter zijde van de sokkel staat: Charles Quitmann/ né à Bruxelles le 20 8bre 1864 et y décédé le 15 avril 1911/ Membre du conseil communal de Saventhem/ Madame Charles Quitmann/ née Sophie Coulon/ 4 février 1889 - 30 Mars 1932/ + Herman Feldheim 1 janvier 1896 8 juin 1956/ Willy Quitmann/ 13 fevrier 1893 - 26 Mars 1981/

Madame Herman Feldheim/ née Adele Winssinger de Rheinsheim/ 1 octobre 1893 - 28 octobre 1966.

Tegen de pilasters van de achterwand werden granieten tekstplaten aangebracht. In opgelegde metalen letters staat de epigrafie "Annette/ Slabbaert/ épouse/ J.R. Feldheim/1934-1982" en "Barbara/ Feldheim/ 19.1-1992". Aan de rechter zijde staat op gelijkaardige platen te lezen "Jean Feldheim/ 1915-1972/ et son épouse/ Margot/ Nieuwland/ 1914-2002" en "Ghislaine/ Feldheim/ 1941-1999".

- 3° De lichamen van Hermann Quitmann en zijn echtgenote Johanna Posselt, Charles Quitmann en zijn echtgenote Sophie Coulon en Alex Feldheim en zijn echtgenote Caroline-Amelie Quitmann bleven voor zover bekend in het graf bewaard.

Art. 3. Voor het beschermde monument gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° behoud van het ondergrondse graf, het grafteken en de graf tuin met al hun erfgoedelementen en erfgoedkenmerken;
- 2° behoud van de menselijke resten van Hermann Quitmann en zijn echtgenote Johanna Posselt, Charles Quitmann en zijn echtgenote Sophie Coulon en Alex Feldheim en zijn echtgenote Caroline-Amelie Quitmann in het graf;
- 3° voor zover er nog plaats is in de grafkelder, eventueel na ruiming kan die verder gebruikt worden voor nieuwe bijzettingen.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;
- 3° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 4° het uitvoeren van de volgende werken aan het grafteken:
  - a) het aanbrengen, verwijderen of wijzigen van dakbedekking en gootconstructies;
  - b) het verwijderen van voegen en het hervoegen;
  - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
  - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
  - e) het aanbrengen, vervangen of wijzigen van opschriften, publiciteitsinrichtingen of uithangborden;
  - f) alle werken aan het beeld van A. Allar;

- 5° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
- a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse en ondergrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
  - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen;
  - c) het nieuw aanplanten, rooien en/of vervangen van de beplanting in de graftuin anders dan bestaande;
  - d) het wezenlijk anders snoeien van de beplanting in de graftuin.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud of voor het bijzetten van nieuwe menselijke resten voor zover het grafteken niet moet gedemonteerd worden.

Brussel,

16 DEC. 2019

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Matthias DIEPENDAELE